

*До разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора філософії з галузі знань «Право»,
доцента кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Сидорчука Владислава Васильовича
на дисертацію Ковришина Віктора Володимировича
«Здійснення кримінального провадження щодо адвоката»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – «Право» за
спеціальністю 081 – «Право»**

Актуальність теми дослідження зумовлена особливим правовим статусом цієї категорії осіб та необхідністю забезпечення належного балансу між завданнями кримінального провадження і гарантіями незалежності адвокатської діяльності. Така подвійність зумовлює необхідність встановлення спеціальних процесуальних гарантій, спрямованих на недопущення необґрунтованого втручання держави у професійну діяльність адвоката та порушення адвокатської таємниці.

Кримінальне провадження щодо адвоката характеризується наявністю додаткових процесуальних гарантій та залученням спеціальних суб'єктів прийняття процесуальних рішень. Така специфіка обумовлена необхідністю забезпечити не лише особистих прав адвоката, а й охорони незалежності адвокатської діяльності та професійної таємниці. Водночас актуальність дослідження зумовлюється не лише необхідністю нормативного забезпечення спеціального порядку провадження щодо адвоката, а й наявністю практичних проблем його реалізації. Особливого значення набувають питання визначення моменту виникнення та підтвердження

спеціального статусу адвоката, застосування процесуальних гарантій під час проведення щодо нього слідчих та інших процесуальних дій, забезпечення збереження адвокатської таємниці, повідомлення про підозру, затримання та застосування інших заходів забезпечення кримінального провадження. Комплексне дослідження особливостей кримінального провадження щодо адвоката має істотне значення для розвитку науки кримінального процесуального права та вдосконалення відповідного законодавчого і правозастосовного механізму.

Також про актуальність дослідження свідчить і його зв'язок з науковими програмами, планами, темами і грантами. Оскільки, тема дисертації узгоджується із положеннями, визначеними в Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектора безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленому Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023, та виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Кримінальні процесуальні та кримінологічні механізми забезпечення соціально-політичної стабільності в умовах воєнних та поствоєнних трансформацій» у межах виконання теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Соціально-політична стабільність у період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» на 2026–2030 роки, що підтверджує актуальність та цінність таких напрацювань. Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» від 14 листопада 2023 року, протокол № 2.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень. Дисертація є першим у науці кримінального процесуального права спеціальним комплексним дослідженням сучасного стану та перспектив розвитку положень щодо

здійснення кримінального провадження стосовно адвоката, з врахуванням сучасного стану нормативно-правової регламентації статусу адвоката.

В роботі сформульовані та аргументовані результати дослідження, які є важливими як в теоретичному, так і в практичному аспектах та містять елементи наукової новизни і пропозиції щодо удосконалення законодавства. Серед них необхідно виділити наступні: сформульовано авторське визначення кримінального провадження щодо адвоката, під яким слід розуміти встановлений законом самостійний інтегративний правовий режим у межах єдиної системи кримінального процесу, який через систему додаткових процесуальних гарантій та залучення спеціальних суб'єктів прийняття рішень (Генерального прокурора, його заступників та інших) забезпечує захист незалежності адвокатської діяльності та професійної таємниці від незаконного втручання під час здійснення кримінального переслідування; виокремлено та науково обґрунтовано існування стандарту «кваліфікованої обґрунтованої підозри» щодо адвоката, під якою слід розуміти особливий стандарт кримінального процесуального доказування, який полягає у встановленні сукупності об'єктивних даних, що не лише вказують на ймовірність причетності особи до злочину, а й змістовно спростовують професійний характер інкримінованих діянь; запропоновано та концептуально описано спеціальну процедуру «сортювання» (sifting) матеріалів, вилучених у адвоката під час обшуку, які можуть містити адвокатську таємницю, відповідно до якої вилучені речі і документи опечатуються під час проведення обшуку без ознайомлення з їхнім змістом та передаються слідчому судді для одноосібного вирішення питання про можливість доступу до них стороною обвинувачення за участю самого адвоката; обґрунтовано існування в судовій практиці: 1) презумпції конфіденційності відомостей, якими володіє адвокат (слідчий судді (суд) в кожному випадку, коли до них надходить клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів особи, відомості про яку містяться в ЄРАУ, мають одразу зробити припущення, що такі відомості будуть містити адвокатську

таємницю, а тому тимчасовий доступ до них можливий лише у випадку, якщо інше не буде доведено стороною, яка звертається з відповідним клопотанням); 2) тягаря доказування невіднесення відомостей, до яких планується отримати тимчасовий доступ, до адвокатської таємниці, який покладається на того учасника кримінального провадження, який звертається з відповідним клопотанням.

Важливими є пропозиції автора стосовно удосконалення теоретичних та практичних положень щодо процесуального механізму повідомлення про підозру адвокату шляхом законодавчого закріплення повноважень підписання підозри за виконуючими обов'язки Генерального прокурора та керівників обласних прокуратур, а також встановлення обов'язку складання письмового доручення про вручення повідомлення про підозру прокурору, який здійснює процесуальне керівництво у кримінальному провадженні; порядок інформування органів адвокатського самоврядування про затримання адвоката шляхом закріплення в законодавстві уточнення, що таке повідомлення має відбутися не пізніше трьох годин з моменту затримання.

Також, слід позитивно оцінити розвиток автором концепції кримінальної процесуальної форми, під якою дослідник пропонує розуміти не просто сукупність процедур, а встановлений законом інтегративний правовий режим здійснення кримінальної процесуальної діяльності. Такий режим через систему взаємопов'язаних умов та гарантій визначає обсяг та межі втручання держави у права людини залежно від завдань провадження та специфіки правового статусу його учасників. Таке розуміння дозволяє виділити ключові ознаки форми як правового режиму, зокрема системну цілісність, функціональну (статусну) зумовленість, суб'єктивну винятковість, аксіологічну спрямованість, нормативну уніфікованість та телеологічність (цільову спрямованість); оцінку наслідків зупинення адвокатської діяльності з точки зору забезпечення гарантій у кримінальному провадженні. Доведено, що різні підстави зупинення права на заняття адвокатською діяльністю повинні мати різні правові наслідки для забезпечення гарантій прав

адвокатської діяльності. Так, у випадку зупинення адвокатської діяльності за п. 3 ч. 1 ст. 31 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» судді мають застосовувати положення Глави 34 КПК України, адже зупинення права на заняття адвокатською діяльністю відбулося не за власною волею самого адвоката.

Окрім того, за текстом дисертаційного дослідження є ряд інших аргументованих та слушних висновків, пропозицій та рекомендацій пов'язаних із здійсненням кримінальним провадженням щодо адвоката.

З огляду на зазначене, ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Наукове обґрунтування представлених результатів проведених здобувачем досліджень. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження підтверджується використаною нормативною базою, коректною методологією, теоретичною та емпіричною базою дослідження. Дисертаційне дослідження є обґрунтованим і достовірним, оскільки базується на значних теоретичних працях вітчизняних і зарубіжних вчених, широкій нормативно-правовій базі, значній кількості судових рішень і значній емпіричній базі.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові праці провідних вітчизняних фахівців у галузі кримінального процесу, теорії права, судоустрою та адвокатури. Дослідження спирається на праці науковців, які досліджували диференціацію кримінальної процесуальної форми та особливі порядки кримінального провадження, наукові розробки у сфері забезпечення професійних прав адвоката та захисту адвокатської таємниці, теоретичні дослідження інституту повідомлення про підозру, праці, присвячені проблемам застосування заходів процесуального примусу та затримання осіб, а також на загальнотеоретичні праці з правознавства, зокрема теорії правових режимів.

Нормативною основою роботи було чинне законодавство України, що регулює гарантії професійної діяльності адвоката та процедуру кримінального провадження щодо окремої категорії осіб, а саме Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», інші закони України, міжнародні стандарти організації та діяльності адвокатури (зокрема Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи та Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката), прецедентна практика Європейського суду з прав людини, а також підзаконні нормативно-правові акти, рішення органів адвокатського самоврядування (Національної асоціації адвокатів України та Ради адвокатів України) тощо.

Емпіричну основу дослідження складають фактичні дані, що підтверджують стан правозастосування у досліджуваній сфері. Було проаналізовано понад 50 вироків, ухвал та постанов місцевих, апеляційних судів, а також Вищого антикорупційного суду та Верховного Суду.

Дисертант формулюючи у дослідженні наукові положення, висновки та рекомендації використовував сукупність методів, які застосовуються в сучасній правовій науці. Вони були використані з урахуванням особливостей мети, задач, об'єкта, предмета дисертаційного дослідження. В роботі використовувались загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Безпосереднім методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження стали: діалектичний метод, порівняльно-правовий, метод моделювання, герменевтичний метод, метод правового прогнозування, системно-структурний метод.

Відповідно, наукові положення, рекомендації та висновки дисертаційного дослідження є обґрунтованими та методологічно вірними, такими, що мають системний та комплексний характер.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Дисертантом була визначена мета роботи – теоретичне обґрунтування та розроблення

концептуальних засад диференціації кримінальної процесуальної форми у провадженнях щодо адвоката як спеціального суб'єкта, а також формування на цій основі науково підкріплених пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики для забезпечення незалежності адвокатської діяльності та захисту адвокатської таємниці. В ході виконання поставленої мети дослідником було досягнуто широкого кола дослідницьких завдань, а саме: визначено кримінальну процесуальну форму як інтегративний правовий режим та підстави для її диференціації; розкрито специфіку правового статусу адвоката як спеціального суб'єкта, щодо якого здійснюється кримінальне провадження; проаналізовано міжнародні стандарти та практику ЄСПЛ у забезпеченні гарантій адвокатської діяльності у кримінальному провадженні; встановлені особливості повідомлення про підозру адвоката; удосконалено процесуальні механізми затримання та застосування запобіжних заходів до адвокатів у кримінальному провадженні; визначено специфіку санкціонування та проведення обшуку в житлі чи іншому володінні адвоката; проаналізовано особливості тимчасового доступу до речей і документів адвоката; сформульовані пропозиції щодо внесення змін до кримінального процесуального законодавства України задля усунення колізій та посилення гарантій захисту прав адвокатів, відносно яких здійснюється кримінальне провадження.

Зміст дисертаційної роботи засвідчує, що автором проведено всебічний аналіз значного масиву наукової літератури, нормативних джерел і матеріалів правозастосовної практики з питань дослідження процесуальних особливостей здійснення кримінального провадження щодо адвоката. Системність і послідовність дослідження забезпечуються належним визначенням його мети, завдань, об'єкта та предмета. Тема дисертації відповідає обраній спеціальності та відображає зміст наукової проблематики, що стала предметом дослідження.

З огляду на зазначене, необхідно вказати, що поставлене наукове завдання виконане на належному рівні, а здобувач, в свою чергу, оволодів методологією наукової діяльності.

Зміст та оформлення дисертації. Дослідження складається із вступу, трьох розділів, які включають семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У Розділі 1 *«Теоретико-правові та міжнародні засади здійснення кримінального провадження щодо адвоката»* було проведене дослідження спрямоване на обґрунтування особливого порядку здійснення кримінального провадження щодо адвоката, зумовленого його спеціальним професійним статусом та необхідністю забезпечення незалежності адвокатської діяльності й збереження адвокатської таємниці. Запропонований підхід ґрунтується на розумінні такого провадження як особливого інтегративного правового режиму, що передбачає диференціацію кримінальної процесуальної форми шляхом встановлення додаткових процесуальних гарантій та спеціальних процедур.

Дослідником встановлено, що кримінальну процесуальну форму не слід розглядати виключно як сукупність специфічних умов чи процедур. Обґрунтовано авторське бачення, за яким кримінальна процесуальна форма – це встановлений законом інтегративний правовий режим здійснення кримінальної процесуальної діяльності, який через систему взаємопов'язаних умов та гарантій визначає обсяг та межі втручання держави у права людини залежно від завдань провадження та специфіки правового статусу його учасників.

Автором доведено, що кримінальне провадження щодо адвоката є самостійним диференційованим порядком, правова природа якого зумовлена особливим професійним статусом такої особи. Обґрунтовано, що кримінальне провадження щодо адвоката – це встановлений законом самостійний інтегративний правовий режим у межах єдиної системи кримінального процесу, який через систему додаткових процесуальних

гарантій та залучення спеціальних суб'єктів прийняття рішень забезпечує захист незалежності адвокатської діяльності та професійної таємниці від незаконного втручання. Доведено, що об'єктом такої диференціації будуть виступати незалежність адвокатської діяльності та адвокатська таємниця, які потребують окремого захисту в межах кримінального провадження. Це зумовлює перехід від ординарної форми до ускладненого режиму, який базується на необхідності захисту процесуального імунітету адвоката.

В розділі 2 *«Особливості реалізації гарантій, які стосуються особистої недоторканності адвоката, у кримінальному провадженні»* досліджено особливості кримінального провадження щодо адвоката крізь призму спеціальних гарантій його професійної діяльності, зокрема порядку повідомлення про підозру. Обґрунтовано, що такі гарантії не обмежуються положеннями глави 37 КПК України, а охоплюють також норми Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що зумовлює необхідність їх системного узгодження та усунення нормативних колізій. Особливу увагу приділено сутності повідомлення про підозру як інтегративного кримінального процесуального акта та специфіці його здійснення щодо адвоката. На цій основі запропоновано концепцію «кваліфікованої обґрунтованості підозри», відповідно до якої для початку кримінального переслідування адвоката недостатньо встановлення його ймовірної причетності до правопорушення — необхідно також довести, що інкриміновані діяння не є проявом його професійної діяльності. Окремо обґрунтована необхідність удосконалення процедури повідомлення про підозру шляхом нормативного уточнення порядку доручення його здійснення іншими уповноваженими прокурорами.

Дисертантом було обґрунтовано, що повідомлення про підозру адвокату з урахуванням наявних процесуальних гарантій потребує дещо вищого стандарту доказування, під час якого буде доводитися не лише факт наявності обґрунтованої підозри, але і відсутність зв'язку між підозрою у вчиненні кримінального правопорушення та професійною діяльністю

адвоката, гарантії здійснення якої містяться в законодавстві. У зв'язку з цим запропоновано використовувати термін «кваліфікована обґрунтована підозра», під якою слід розуміти особливий стандарт кримінального процесуального доказування, який полягає у встановленні сукупності об'єктивних даних, що не лише вказують на ймовірність причетності особи до злочину, а й змістовно спростовують професійний характер інкримінованих діянь.

Важливим є також і констатація автора, що неповідомлення органу адвокатського самоврядування про затримання адвоката є порушенням порядку, встановленого кримінальним процесуальним законодавством. Спираючись на практику ВАКС та ЄСПЛ, обґрунтовано, що таке порушення слід розцінювати як істотне порушення прав людини. У зв'язку з цим запропоновано доповнити ч. 2 ст. 87 КПК України п. 6, який визначатиме неповідомлення органу адвокатського самоврядування про затримання адвоката як підставу для обов'язкового визнання отриманих доказів недопустимими.

У розділі 3 *«Особливості реалізації гарантій захисту майна адвоката та місця здійснення ним професійної діяльності у кримінальному провадженні»* комплексно досліджено особливості реалізації гарантій захисту майна адвоката та місця здійснення ним професійної діяльності у кримінальному провадженні. Встановлено, що застосування обшуку та тимчасового доступу до речей і документів щодо адвоката потребує підвищеного рівня процесуальних гарантій, оскільки такі заходи можуть безпосередньо створювати ризик розкриття адвокатської таємниці та втручання у професійну діяльність. На підставі аналізу законодавства, практики ЄСПЛ і національної судової практики обґрунтовано необхідність удосконалення механізму встановлення зв'язку між адвокатом і відповідним приміщенням, зокрема шляхом удосконалення функціоналу ЄРАУ, конкретизації порядку та строків повідомлення органів адвокатського самоврядування про проведення обшуку, забезпечення реальної участі їх

представника та посилення судового контролю за невідкладними обшуками. Окремо наголошено на необхідності забезпечення ефективного захисту адвокатської таємниці під час тимчасового доступу до речей і документів шляхом застосування спеціальних процесуальних бар'єрів та врахування презумпції конфіденційності інформації, що перебуває у володінні адвоката.

Автором було доведено існування в судовій практиці: 1) презумпції конфіденційності відомостей, якими володіє адвокат (слідчий суддя (суд) в кожному випадку, коли до них надходить клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів особи, відомості про яку містяться в ЄРАУ, мають одразу зробити припущення, що такі відомості будуть містити адвокатську таємницю, а тому тимчасовий доступ до них можливий лише у випадку, якщо інше не буде доведено стороною, яка звертається з відповідним клопотанням); 2) тягаря доказування невіднесення відомостей, до яких планується отримати тимчасовий доступ, до адвокатської таємниці, який покладається на того учасника кримінального провадження, який звертається з відповідним клопотанням.

Кропіткий аналіз дослідника дозволив йому встановити, що ідентифікація приміщення як такого, де адвокат здійснює свою професійну діяльність, значною мірою відбувається завдяки перевірці відомостей про самого адвоката та адреси його робочого місця в ЄРАУ. З метою недопущення можливості внесення неактуальних та недостовірних відомостей в Реєстр задля подальшого визнання обшуку незаконним запропоновано оновити функціонал ЄРАУ та в пункті «Адреса робочого місця та номери засобів зв'язку» вказувати актуальну та додаткові адреси, проте під кожною такою адресою також має чітко бути вказана дата і час, коли була внесена відповідна інформація.

У роботі автор демонструє здатність до критичного осмислення наукових підходів і концепцій, веде наукову дискусію аргументовано та коректно, з дотриманням принципів академічної доброчесності й етики наукового спілкування. Виклад матеріалу характеризується логічністю,

послідовністю та належним рівнем наукового стилю. Сформульовані в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації мають самостійний характер і відображають особистий внесок автора у розроблення досліджуваної проблематики. Оформлення дисертаційної роботи загалом відповідає вимогам, установленим Міністерством освіти і науки України до такого виду наукових праць.

Оцінка наукових публікацій здобувача. Основні положення дисертації відображені у 5 публікаціях, у тому числі 3 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, та 2 тезах доповідей міжнародної науково-практичної конференції та круглого столу.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Незважаючи на загально-позитивне враження від дисертації, варто звернути увагу на певні суперечні положення, які потребують належної аргументації:

- *автор пропонує концепцію «двоетапної легітимації» професійного статусу адвоката, яка передбачає корпоративний етап набуття статусу та подальшу публічно-правову легітимацію, пов'язану з внесенням відомостей до ЄРАУ. Однак чи є внесення відомостей до ЄРАУ юридичною умовою виникнення самого статусу адвоката, чи воно має переважно реєстраційно-інформаційне значення? Якщо статус адвоката вже виник на попередньому етапі, то чому внесення інформації до ЄРАУ розглядається саме як «другий етап легітимації», а не як спосіб офіційної фіксації вже набутого статусу?*

- *автором у дисертації запропоновано нову категорію — «кваліфікована обґрунтована підозра», яка, на відміну від загального стандарту, передбачає не лише наявність об'єктивних даних щодо ймовірної причетності адвоката до кримінального правопорушення, а й необхідність встановлення обставин, які спростовують професійний характер відповідних дій. Чи не означає це фактичне перенесення на етап*

повідомлення про підозру тих обставин, які за своєю природою потребують повноцінного доказування на наступному етапі досудового розслідування?

Висловлені зауваження щодо змісту роботи та вказівки на спірні твердження носять переважно дискусійний та уточнюючий характер і не знижують позитивної оцінки дисертації.

Дотримання академічної доброчесності. Академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації у дисертації та/або наукових публікаціях здобувача рецензентом не виявлено, в роботі наявні посилання на використані автором джерела інформації.

Реального або потенційного конфлікту інтересів у рецензента ні стосовно здобувача, ні стосовно наукового керівника, ні стосовно інших членів разової ради – немає, ми не є близькими особами.

ВИСНОВОК ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ВИВЧЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертаційне дослідження Ковришина Віктора Володимировича на тему «Здійснення кримінального провадження щодо адвоката» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – «Право» за спеціальністю 081 – «Право» є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана здобувачем особисто, містить нові науково-обґрунтовані теоретичні результати проведених ним досліджень, що мають важливе значення для розвитку науки. Дисертаційне дослідження та наукові публікації здобувача характеризуються належним науковим рівнем, отримані теоретичні результати містять необхідну для даного виду дослідження наукову новизну, є обґрунтованими та такими, що відповідають обраній темі дисертації. Поставлене наукове завдання виконане на належному рівні, дисертація свідчить про те, що здобувач оволодів методологією наукової діяльності.

Дисертація Ковришина Віктора Володимировича на тему «Здійснення кримінального провадження щодо адвоката» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» відповідає спеціальності 081 – «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів

вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами і доповненнями), а її автор – Ковришин Віктор Володимирович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Рецензент:

доктор філософії з галузі знань «Право»,

доцент кафедри кримінального процесу

Національного університету

«Одеська юридична академія»

Владислав СИДОРЧУК